85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19

Доц. д-р Илиан Минков[1]

Резюме: *Стратегическият мениджмънт на бизнес организациите определя посоката, в която те ще се развиват и конкурентните позиции, към които се стремят. В условията на здравната криза, породена от пандемията от COVID-19, стратегическото управление на фирмите е поставено в рамката на неблагоприятни въздействия на външната обкръжаваща среда, лимитиращи обхвата на възможните действия по отношение на бизнес процесите. Във връзка с това, целта на доклада е да се установи характера на стратегическите действия, предприети от български стопански организации в периода на пандемия от COVID-19. Изследването е част от мащабно проучване, проведено в 241 български фирми от различни сектори на икономиката в периода април - май 2021 г. Използван е дескриптивен статистически инструментариум, и по-конкретно разпределение на единиците на съвкупността по отделни обособени групи, формирани по определени ключови признаци. Предприетите действия са анализирани през призмата на промените в някои ключови показатели на изследваните бизнес организации.*

Ключови думи: *стратегически мениджмънт, стратегически действия, бизнес организации, пандемия.*

JEL: M10

STRATEGIC ACTIONS OF THE BULGARIAN BUSINESS ORGANIZATIONS IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Assoc. Prof. Ilian Minkov, PhD

Abstract: *The strategic management of business organizations determines the direction in which they will develop and the competitive positions to which they aspire. In the conditions of the health crisis caused by the pandemic of COVID-19, the strategic management of the companies is placed in the framework of adverse impacts of the external environment, limiting the scope of possible actions regarding the business processes. In this regard, the purpose of the report is to establish the nature of the strategic actions taken by Bulgarian business organizations during the COVID-19 pandemic. The survey is part of a large-scale survey conducted in 241 Bulgarian companies from different sectors of the economy in the period April - May 2021. A descriptive statistical toolkit was used, and in particular the distribution of population units by separate groups, formed by certain key features . The actions taken are analyzed through the prism of changes in some key indicators of the surveyed business organizations.*

Key words*: strategic management; strategic actions; business organizations; pandemic.*

JEL: M10

[1] minkov@ue-varna.bg, Икономически университет - Варна.

1. Въведение

В съвременните условия на бизнес средата, стратегическият мениджмънт има определяща роля за позиционирането на фирмите в пазарното пространство, поведението им на пазара и бъдещата им конкурентоспособност в сектора, в който оперират. В същото време той е насочен „не само към създаването на конкурентни предимства, но и към оказване на влияние върху окръжаващата среда и към контакта с нея, спечелване на съюзници и клиенти, към правене на компромиси и осъществяване на спогодби“ (Ненов, 2012). Ето защо стратегическите действия на бизнес организациите по отношение на пазара, конкурентите, останалите пазарни участници, вътрешните бизнес процеси и др. определят пътя, който тези организации ще следват в относително дългосрочен времеви хоризонт. Обикновено стратегията на фирмата и нейните параметри имат сравнително устойчив характер в условията на подем на икономиката, но при настъпване на кризи се налага преосмисляне на механизмите на функциониране, с цел оцеляване на пазара и бъдещ просперитет. Икономическата криза, породена от здравната криза, вследствие пандемията от COVID-19 постави собствениците и мениджърите на стопанските организации пред множество проблеми, в т.ч. значително намаляване на приходите и печалбите, проблеми с ликвидността и обслужването на кредитите, трудности със събирането на вземанията и др. „Ковидизацията“ (Радев, 2020) промени трайно условията на бизнес средата и наложи вземането на решения, които да адаптират фирмите към тази нова „реалност“. Във връзка с това, целта на доклада е да се установи характера на стратегическите действия, предприети от български стопански организации в периода на пандемия от COVID-19.

Изследването е част от мащабно проучване, проведено в 241 български стопански организации от различни сектори на икономиката в периода април - май 2021 г. Респонденти на проучването са собственици и мениджъри на фирми, осъществяващи стопанска дейност на територията на Република България. Основен инструмент за набиране на данни е онлайн анкета, а извадката е формирана на принципа на отзовалите се. С оглед размера на генералната съвкупност и големината на извадката следва да се отбележи, че изследването е непредставително, като изводите са валидни само за проучената група от предприятия. За целите на анализа е използван дескриптивен статистически инструментариум, и по-конкретно разпределение на единиците на съвкупността по отделни обособени групи, формирани по определени ключови признаци.

2. Резултати от изследването

Въпросът, касаещ стратегическите действия на бизнес организациите по време на пандемичната обстановка от 2020 - 2021 г., съдържа 11 възможни варианта на отговор, свързани с продуктово-пазарната политика на

фирмата, равнището на разходите, дигитализирането на дейността, диверсификация на бизнеса и др. Резултатите са представени в табл. 1 и фиг 1.

Таблица 1. Стратегически действия на бизнес организациите в условията на пандемия от COVID-19, според техния размер

Стратегическо действие	**Всички предприятия** (%)	**До 10 души** (%)	**От 11 до 50 души** (%)	**От 51 до 250 души** (%)	**Над 250 души** (%)
Оптимизиране на разходите	52,3	50,5	72,3	39,3	53,3
Предлагане на съществуващите продукти на нови пазари	46,1	37,4	36,2	63,9	53,3
Предлагане на нови продукти на съществуващите пазари	41,9	34,3	46,8	50,8	46,7
Концентрация върху съществуващите продукти и пазари	39,8	42,4	21,3	49,2	33,3
Реорганизация на бизнес процесите	35,3	29,3	51,1	39,3	26,7
Предлагане на нови продукти на нови пазари	27,4	24,2	34,0	29,5	26,7
Дигитализация на бизнеса	25,7	23,2	23,4	29,5	33,3
Автоматизация на процесите	19,1	14,1	25,5	19,7	26,7
Навлизане в нов бизнес	9,1	7,1	17,0	4,9	13,3
Развитие на бизнеса с цел неговата продажба	5,8	2,0	0,0	19,7	0,0
Смяна на бизнеса	2,9	2,0	0,0	4,9	6,7

Източник: Информацията в таблицата е резултат от проучване на авторски колектив, в който участва авторът на доклада

Водеща мярка общо за всички предприятия е оптимизирането на разходите, което е естествена реакция на намаляващите приходи и стремежа да се съхрани маржа на печалбата. Другите приоритетни действия могат да се разгледат като стратегии на интензивно развитие на бизнес организациите[2], в т.ч. пазарна диверсификация, продуктова диверсификация и пазарно проникване. Прави впечатление, че фирмите избягват по-радикални стратегически действия, свързани с напускане на съществуващия бизнес или навли-

[2] Произтичат от продуктово-пазарната матрица на Игор Ансофф. Чрез тези стратегии се определят пазарният обхват и продуктовата специализация на бизнеса, като в тази връзка се проявява ролята на сегментацията и избора на целеви пазарни сегменти (Ansoff, 1965).

зане в нови икономически дейности. Това е индикатор за формираните очаквания и нагласи на собственици и мениджъри, че продължителността на пандемичната обстановка няма да продължи твърде дълъг период от време.

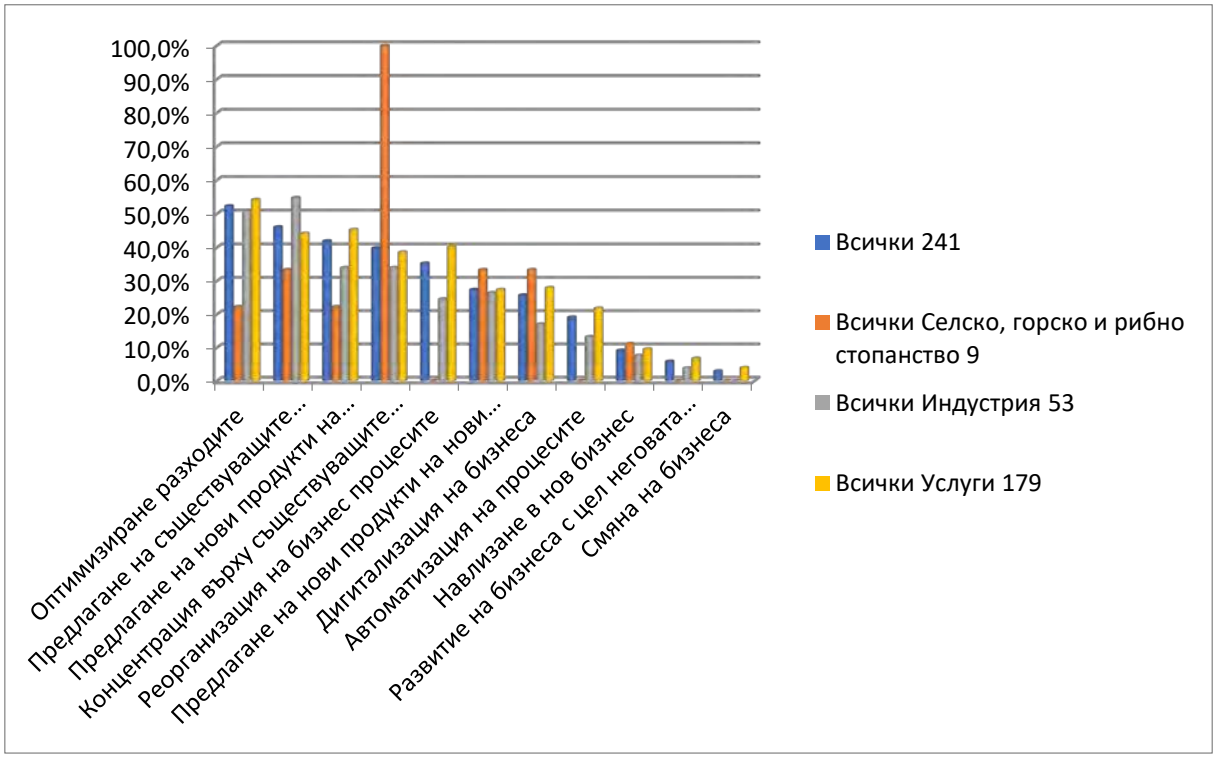

Фигура. 1. Стратегически действия на бизнес организациите в условията на пандемия от COVID-19, според икономическия сектор

Източник: Информацията в таблицата е резултат от проучване на авторски колектив, в който участва авторът на доклада

Съществуват определени различия в приоритетите и възприетите мерки в зависимост от големината на организациите и секторната им принадлежност. По-малките по размер предприятия (най-силно засегнати от кризата) се фокусират преди всичко върху редуциране на разходите във всички елементи от веригата на стойността, с цел оцеляване на пазара при текущата ситуация и развитие в бъдеще. Микропредприятията, предвид ограничения си капацитет и ресурси, насочват своите действия към опити за повишаване на пазарния дял на обслужваните пазари (42,4 %), навлизане на нови пазари със съществуващите продукти (37,4 %) и предлагане на нови продукти на настоящите потребители (34,3 %). От своя страна малките предприятия демонстрират силен стремеж към реорганизация на бизнес процесите (51,1 %), с цел по-висока гъвкавост и адаптивност към условията на динамичната неблагоприятна пазарна конюнктура. Сравнително често прилагани стратегически подходи и при тях са продуктовата (46,8 %) и пазарната диверсификация (36,2) на бизнеса.

С увеличаване размера на предприятията и техния капацитет се наблюдава изместване на фокуса към действия за неговото по-високо натоварване чрез предлагане на произвежданите продукти на нови пазари. Това е логичен ход с оглед на факта, че при намаляване търсенето на съществуващите пазари, големите компании търсят възможности за натоварване на значителните си производствените мощности чрез навлизане на нови, необслужване към момента пазарни сегменти. Приоритетни за средните бизнес организации са също действията по развитие и налагане на нови продукти на съществуващите потребители (50,8 %), както и на утвърждаване на вече установеното продуктово портфолио в обслужваните пазарни сегменти (49,2 %). При големите бизнес структури се наблюдава същото ранжиране на стратегическите действия, като в същото време силно впечатление прави обстоятелството, че всяко трето предприятие предприема стъпки в посока дигитализация на бизнес процесите. Тук следва да се отбележи, че именно дигитализацията на бизнеса е адекватният отговор от страна на бизнеса към промените в поведението на потребителите в условията на COVID-19. Въпреки това, считаме че все още е много нисък делът на фирмите, извършващи онлайн дейности[3], особено що се касае до микро и малките предприятия (съответно 23,2 % и 23,4 %), които като цяло са най-силно усещат неблагоприятните ефекти от „ковидизацията“.

Различия в предприетите стратегически ходове се наблюдават и в зависимост от отрасловата принадлежност на изследваните организации. Всички 9 предприятия от сектор „Селско, горско и рибно стопанство“ са възприели стратегия на пазарно проникване, а всяко трето е предприело интензивно развитие чрез разработване на нови продукти за съществуващите или нови пазари, както и дигитализация на бизнес процесите. Прави впечатление, че едва 22,2 % от бизнес организациите в сектора са се фокусирали върху редуциране на разходите, което наред с останалите констатации е показателно за подчертано пазарната насоченост на техните стратегически действия.

Основен стратегически приоритет за предприятията от индустриалния сектор е навлизането на нови пазари със съществуващата продуктова листа. Това се обуславя от наличието на две предпоставки: 1/ спад на търсенето на съществуващите пазари; 2/ наличие на свободен капацитет и високи постоянни разходи. Вследствие на това бизнес организациите в сектора търсят нови възможности за реализация на продукцията си както на вътрешния, така и на чуждите пазари. Друг основен стратегически ход е снижението на разходите, предприето от половината изследвани фирми, което е логична мярка за индустриалното производство в условията на криза, предвид факта че в този сектор равнището на разходите (за материали, труд, амортизации и др.) е сравнително най-високо. На трето място по ранг са дейностите по

[3] Такива дейности са онлайн търговия и продажби, онлайн реклама и др.

дълбоко проникване на съществуващите пазари както със старите, така и с нови продуктови предложения (по 34 %), показателно че индустриалните фирми се стремят да затвърдят позициите си на вече завоюваните пазари и да формират кръг от лоялни клиенти[4]. Откроява се също ниският относителен дял на предприятията, предприели стъпки към дигитализация на бизнес процесите (едва 17 %), което е индикатор, че секторът изостава по отношение на основният ключов фактор за успех в условията на „ковидизация“ на икономиката[5].

Бизнес организациите в сектора на услугите са силно чувствителни към равнището на разходите по време на икономическа криза, което предопределя стремежа към оптимизирането им (54,2 %). Мерки в тази посока са съкращаването на служители, пускането им неплатен отпуск, редуциране на разходите за труд и социалните придобивки на персонала, и др. Останалите важни стратегически действия в сектора имат продуктово-пазарна насоченост и са свързани с обогатяване на портфолиото от услуги за настоящите потребители (45,3 %) и стремеж към промотиране на съществуващите услуги с цел привличане на нови клиенти (44,1 %). Във връзка с последното следва да се отбележи, че голяма част от фирмите в сектора се „визуализират“ в онлайн пространството, използвайки социалните мрежи и онлайн платформи за рекламиране на своите продукти. Не малка част от организациите (40,2 %) прибягват също до реорганизация на бизнес процесите с цел „пренастройване“ на системата и адаптирането й към изискванията на променената бизнес среда.

Интерес за изследването представлява отражението на възприетите стратегически действия от страна на бизнес организациите в условията на пандемия от COVID-19 върху техните приходи от продажби и печалби (Вж. Табл. 2).

Резултатите показват, че 38,6 % от фирмите са понижили в различна степен своите приходи през първата година на кризата, спрямо предходната 2019 г., докато 21,9 % са отчели растеж. По отношение на печалбите се наблюдават по-резки флуктуации – почти 40 % от предприятията са претърпели загуби, половината са с нулев финансов резултат и едва 10 % са реализирали печалба. Тези данни свидетелстват, че около 90 % от бизнес организациите са на прага на декапитализацията, което поставя под съмнение тяхното оцеляване и бъдещо развитие.

[4] Тази констатация е свидетелство, че дори и в условията на пандемия от COVID-19 бизнес организациите в сектор "Индустрия" целят да развиват клиентския си капитал чрез усъвършенстване на продуктовите си оферти.

[5] Различни изследвания показват, че фирмите осъществяващи онлайн търговия чрез онлайн магазини успяват да запазят равнището на продажбите и приходите си, с което неутрализират до голяма степен негативните ефекти от епидемичната обстановка.

Таблица 2. Динамика на показателите „Печалба“ и „Приходи от продажби“ на изследваните бизнес организации през 2020 г. спрямо 2019 г.

Печалба		**Приходи от продажби**	
Динамика	**Фирми (%)**	**Динамика**	**Фирми (%)**
-100,00%	2,1	-50,00%	5,4
-50,00%	4,6	-35,00%	0,4
-30,00%	8,3	-30,00%	8,7
-20,00%	15,4	-20,00%	13,3
-10,00%	9,1	-10,00%	10,8
0,00%	50,6	0,00%	39,4
5,00%	0,8	5,00%	0,8
10,00%	5,4	10,00%	10,8
15,00%	2,1	15,00%	5,0
30,00%	0,8	30,00%	4,1
100,00%	0,8	35,00%	0,4
		50,00%	0,8

Източник: Информацията в таблицата е резултат от проучване на авторски колектив, в който участва авторът на доклада

На базата на изложеното дотук в доклада, могат да се направят следните основни изводи:

1. Водещите стратегически действия на българските фирми в условията на епидемична обстановка и икономическа криза са свързани с оптимизиране на разходите, пазарна и продуктова диверсификация с цел неутрализиране на негативните последици от намалените приходи, и търсене на нови източници за тяхното повишаване.

2. Независимо от неблагоприятните условия на средата, изследваните стопански организации се въздържат от радикални стратегически мерки като промяна полето на бизнес, навлизане в нов бизнес, или продажба на съществуващия.

3. Реализираните приходи и печалби, в резултат на стратегическите действия от страна предприятията, не осигуряват необходимата финансова стабилност за тяхното бъдещо развитие.

3. Заключение

Емидемичната обстановка, породена от COVID-19 създава среда на несигурност и поставя множество въпроси за решаване пред собствениците и мениджърите на стопанските организации. Отговорът, който те дават чрез стратегическите си действия е от изключителна важност за бъдещото им развитие и равнище на конкурентоспособност. Видно е, че в тази обстановка фирмите в България предпочитат конвенционални ходове с по-ниско равнище на риск, избягвайки радикални действия по смяна или преориентация на бизнеса. Направеното изследване показва, че този подход води до мини-

мизиране на загубите, но не и до изграждане на нови конкурентни предимства. Това налага преосмисляне на бизнес стратегиите в посока иновации в нови технологични решения и дигитализация на процесите.

Използвани източници

Ненов, Т. (2012) Планиране и анализ в индустриалното предприятие. Варна: Наука и икономика, с. 74.

Ansoff, I. (1965) Corporate strategy: an analytic approach to business policy for growth and expansion, 1-th edition. McGraw-Hill.

Radev, R (2020) Covidization of the economy: initial economic effects of COVID - 19 on the companies in Bulgaria. [online]. [2021-13-07]. Достъпен: https://www.researchgate.net/publication/346109344_COVIDization_EBES_First_Report.